

Linguistics and Semiotics

Interdisciplinarity and Language

Eugeniu Coșeriu¹

Abstract: In this text published in 1980 (but based on a conference talk from 1978), still valid in its content, Eugenio Coseriu makes a series of essential distinctions within the concept of 'interdisciplinarity'. At the same time, the respective distinctions are useful to the Romanian scholar in order to establish the place of linguistics (and, most of all, of his 'integral linguistics') among cultural sciences, in accordance with the reality of language and its aspects or manifestations. Consequently, since language does not only consist in structures, one can notice that Coseriu's integral linguistics goes beyond structuralism. The latter part of this translation consists of Coseriu's replies and interventions during the discussions that followed the delivery of his paper.

Keywords: interdisciplinarity; language; types of linguistic content; structuralism; integral linguistics

¹ Eugeniu Coșeriu (1921-2002), savant de origine română (născut în Basarabia), este unul dintre cei mai importanți lingviști și filosofi ai limbajului din secolul al XX-lea. A activat ca profesor în Uruguay (la Montevideo) și, ulterior, în Germania (la Tübingen), locuri în care a pus bazele unor impresionante centre de cercetare vizând cele mai importante aspecte ale limbajului. Opera sa științifică copleșește prin vastitate, profunzime și diversitatea domeniilor abordate. În plan teoretic, este promotorul unei lingvistici integrale (nota ed., Cr.M.).

Interdisciplinaritate și limbaj¹

0.1. Nu pentru a adăuga un al treilea termen („organizare” [it. *impostazione*]²) pe lângă termenii deja utilizați în acest context („apropiere” [it. *accostamento*]) și „abordare” [it. *approccio*]), ci pentru a semnala încă de la început orientarea și limitele dorite ale contribuției mele, trebuie să spun mai întâi de toate cum a fost interpretată de mine tema specifică a prezentării mele în raport cu tema generală a acestui colocviu al nostru. Am înțeles-o în primul rând ca o organizare a înseși problemei interdisciplinarității și, în al doilea rând, ca o organizare „lingvistică”, considerată, aceasta, atât din punctul de vedere al limbajului, cât și din punctul de vedere al lingvisticii ca știință și care vizează stabilirea locului limbajului și al lingvisticii în contextul interdisciplinarității.

0.2. Voi distinge, astfel, înainte de toate, cu ajutorul unei serii de dihotomii, diferitele tipuri de organizare interdisciplinară și de interdisciplinaritate; voi alege apoi în fiecare din dihotomiile propuse, unul dintre termeni, precum cel care aici ne interesează în mod special, și, din acest punct de vedere, voi încerca să indic care este organizarea specific lingvistică a problemelor limbajului, și să arăt, în sfârșit, care sunt punctele de vedere interdisciplinare și tipurile de interdisciplinaritate care rezultă din această organizare lingvistică.

1.1. Mai întâi de toate putem să distingem între o interdisciplinaritate *internă* și una *externă*. Interdisciplinaritatea internă privește diferitele discipline lingvistice, mai precis disciplinele care constituie lingvistica însăși: atât disciplinele care se referă la diferitele planuri ale limbajului, cât și cele care se referă la diferitele straturi de structurare ale limbilor (fonetică, gramatică, lexicologie). Există, desigur, o interdisciplinaritate de acest tip: o colaborare „internă” între lingviști și între diferitele discipline lingvistice. Astfel – am văzut aceasta într-o perioadă relativ

¹ Se publică aici traducerea românească a textului lui E. Coșeriu, *Interdisciplinarità e linguaggio*, apărut în vol. *L'accostamento interdisciplinare allo studio del linguaggio*, Franco Angeli Editore, Milano, 1980, pp. 43-65 (de asemenea, au fost traduse și incluse, de la pp. 70-73 și 86-90, replicile lui Coșeriu din cadrul discuțiilor care au urmat conferinței). Pentru comparație, a fost consultată și versiunea republicată în Coșeriu, 2007, pp. 243-268. Editorul acestui număr special, Cristinel Munteanu, îi mulțumește profesorului Johannes Kabatek pentru permisiunea de a publica aici prezenta versiune românească și, totodată, le este recunoscător traducătorilor care au realizat-o, Emanuel Grosu și Vanina Botezatu (nota ed., Cr.M.).

² Este dificil de găsit un echivalent românesc potrivit pentru a reda perfect termenul italian *impostazione*, așa cum este acesta întrebuițat aici de către Coșeriu. În limba română a pătruns, până la urmă, neologismul *a imposta*, care este definit astfel (într-unul dintre dicționarele noastre de cuvinte recente): „*impostá* – vb. tr. ‘a aranja, a organiza bazele, structurile unei construcții, ale unei lucrări’ (< it. *impostare*)” (Marcu, 2002, p. 451). Cu toate acestea, am evitat forma *impostare* (prea apropiată fonetic de rom. *impostură*), optând pentru echivalentul rom. *organizare* (nota trad.).

recentă – fonetica (sau, mai bine zis, *fonologia*) a preluat ca model, în fond, gramatica și a devenit la rândul său model de organizare structurală față de alte aspecte ale limbilor (și, în parte, chiar față de alte planuri ale limbajului în general).

Interdisciplinaritatea externă, în schimb, este aceea care privește raporturile lingvisticii cu alte discipline, care, direct sau indirect, se referă și acestea la limbaj. Interdisciplinaritatea care ne interesează aici este tocmai aceasta din urmă: colaborarea între lingvistică și alte discipline; de aceea, și diferitele distincții care se propun ulterior vizează în special acest tip de interdisciplinaritate.

1.2. A doua distincție: interdisciplinaritate *generică* și *specifică*. Interdisciplinaritatea generică este aceea care este valabilă pentru fiecare disciplină științifică sau, cel puțin, pentru toate disciplinele de același fel. Interdisciplinaritatea specifică este aceea care privește o anumită disciplină, în cazul nostru, lingvistica, și alte discipline care, într-un mod sau altul, se ocupă de același obiect și de contextele sale și de determinările sale „reale”. Interdisciplinaritatea generică este aceea care se regăsește între oricare disciplină științifică și filosofie, aceasta din urmă sub două forme diferite: ca filosofie a obiectului disciplinei în cauză și ca filosofie a științei (epistemologie) cu posibilele ei aplicări, până la construirea de modele pentru diferite discipline speciale (construire care, tocmai, reprezintă o formă a epistemologiei aplicate).

În cazul lingvisticii există, evident, un raport permanent cu filosofia, adică o interdisciplinaritate generică permanentă între lingvistică, filosofia limbajului (filosofia obiectului științei) și epistemologia lingvisticii însăși (filosofia științei, inclusiv construirea de teorii lingvistice, precum și construirea de modele pentru diferitele forme ale lingvisticii). Acestui tip de interdisciplinaritate îi aparțin și raporturile, tot permanente, între lingvistică și logică, care, fiind disciplina principiilor formale ale gândirii, se aplică, în cazul nostru, pe de o parte, principiilor formale ale limbajului însuși (ca formă autonomă a gândirii) și, pe de altă parte, principiilor formale ale lingvisticii (întrucât și aceasta, ca știință, este o anumită formă a gândirii). Trebuie totuși să observăm că logica limbajului (studiul gândirii lingvistice, adică a limbajului ca gândire) ar trebui să fie lingvistica însăși, motiv pentru care raporturile de interdisciplinaritate dintre lingvistică și logică (în sensul curent al acestui termen) ar trebui să privească mai degrabă lingvistica și logica *sa* (logica științei), și nu ‘logica limbajului’.

1.3. A treia distincție: interdisciplinaritate *obiectuală* și *metaobiectuală*. Este vorba de o distincție care trebuie să se facă, în special, pentru lingvistică (și nu pentru alte discipline), deoarece în cazul lingvisticii raporturile interdisciplinare se realizează nu numai între lingvistica însăși și alte discipline (adică în planul metaobiectual), ci și între *limbaj* și științe, adică în planul obiectului lingvisticii. Există, astfel, o interdisciplinaritate a lingvisticii („metaobiectuală”) și o interdisciplinaritate a limbajului („obiectuală”). Interdisciplinaritatea limbajului este dată de faptul că, în fond, fiecare știință își găsește propriul punct de plecare în limbaj, mai precis, în

distincțiile făcute în mod intuitiv în limbile istorice, și, pe de altă parte, de faptul că fiecare disciplină științifică utilizează limbajul ca instrument de expresie și comunicare, adică *este*, în substanță, un limbaj.

Avem, astfel, într-o primă instanță, științele „generalității” (sau ale „claselor” de obiecte sau de fapte naturale și culturale), printre care este și lingvistica. Ei bine, aceste științe există, deoarece în limbaj se găsesc, tocmai, desemnări „generale” sau „de clase”: acestea sunt făcute posibile de faptul că în limbaj există semnificații precum ‘copac’, ‘râu’, ‘lac’ etc., și astfel și posibilitatea de a ne întreba „ce este un copac”, „ce este un râu”, „ce este un lac”. Aceasta înseamnă că punctul de plecare al acestor discipline este dat de anumite distincții făcute în limbaj: de cea cunoaștere primară care se exprimă în limbi. Ceea ce, desigur, nu înseamnă că științele se opresc pur și simplu la distincțiile făcute în limbaj; dimpotrivă: fiecare știință depășește aceste distincții și se îndreaptă spre realitatea „lucrurilor” înseși, dar acestea sunt delimitate inițial și sunt făcute accesibile de către limbaj. Chiar și disciplinele matematice, care sunt o formă a științei „generalității” (pe lângă științele naturale și culturale), încep cu limbajul: într-adevăr, ele își găsesc punctul de plecare în intuiția numerelor și formelor, exprimate și ele ca atare în limbi. Iar disciplinele istorice (științe ale individualului) pornesc de la individualizarea efectuată în limbi prin intermediul numelor proprii. Într-adevăr, istoria începe cu identificarea, deja istorică în sine, care se manifestă în orice nume propriu: de exemplu, într-un nume ca *Petru* sau ca *Riva del Garda*. Dacă ne întrebăm „cine este Petru” și dacă vrem să răspundem în mod exhaustiv la această întrebare, dacă vrem să spunem totul despre Petru, trebuie să construim istoria sa; la fel, dacă vrem să spunem totul despre Riva del Garda, trebuie să construim istoria acestui oraș. Și chiar filosofia (știință nu a existenței claselor, nici a existenței indivizilor, ci a *sensului ființei*) își găsește primele sale obiecte în intuițiile modurilor ideale ale ființei care se înfățișează în cuvinte ca *virtute* sau *cunoaștere*.

Pe de altă parte, fiecare știință depinde de limbaj, deoarece, după cum s-a spus, fiecare știință este un limbaj. De fapt, există moduri și norme generale ale limbajului științific și, în plus, fiecare știință are propriul său mod de a vorbi și propria terminologie; terminologie care își găsește în parte modelul său în limbajul numit „natural” (adică, în limbaj, pur și simplu): în porțiunea terminologică și de nomenclatură (la nivelul științei și al tehnicii populare), care se prezintă în limbile istorice. În acest sens, interdisciplinaritatea obiectuală este valabilă și pentru lingvistica însăși, deoarece și aceasta pleacă de la conceptele primare prezente în limbi (cum ar fi ‘limbaj’, ‘limbă’, ‘vorbire’, ‘semnificat’), și aceasta trebuie să respecte, de asemenea, regulile limbajului științific și, tot astfel, are propria terminologie. Dar, în ciuda importanței neîndoielnice a interdisciplinarității obiectuale, care ar merita ea însăși să fie obiectul unui colocviu, interdisciplinaritatea care ne interesează aici este cea metaobiectuală.

1.4. A patra distincție: interdisciplinaritate *extrinsecă* și *intrinsecă*. Interdisciplinaritatea extrinsecă este, într-un anumit sens, un fapt de imitație: faptul că o disciplină adoptă ca model o altă disciplină sau, dimpotrivă, că este luată drept model de alte discipline; cea intrinsecă, în schimb, este o colaborare în mod obiectiv necesară și dezirabilă. În istoria sa, lingvistica a luat ca model diverse alte discipline, adoptând din când în când organizarea proprie acestor discipline (de exemplu: filologia, științele naturale, psihologia). Și, invers, organizări proprii lingvisticii sunt în ultima vreme adoptate de alte discipline; de exemplu, de antropologia culturală sau, în cazul particular al dialectologiei, de „demologie” (știința tradițiilor populare), care este parțial – după cum se știe – tributară geografiei lingvistice. În ambele cazuri, este vorba de interdisciplinaritate extrinsecă, a cărei oportunitate poate fi judecată doar *a posteriori* și în sens pragmatic (adică, din punctul de vedere al rezultatelor pozitive obținute grație organizărilor respective). Intrinsecă, în schimb, este interdisciplinaritatea care se referă la relațiile necesare între diferitele discipline date prin intermediul obiectului lor, adică prin intermediul faptului că aceste discipline se ocupă de același complex de fapte „reale”, chiar dacă din punctul de vedere al determinărilor diferite sau din diferite perspective.

1.5. A cincea și ultima distincție: interdisciplinaritate *permanentă* și *contingentă*. Interdisciplinaritatea permanentă este aceea care, pentru a spune astfel, este implicată în obiectul însuși al disciplinelor, indiferent de realizarea sa efectivă într-o perioadă sau într-un anumit moment al istoriei disciplinelor: este cea care este oricum necesară dacă se dorește a se lua în considerație un obiect oarecare din diferite puncte de vedere indispensabile pentru înțelegerea sa în mod ideal „totală”. Interdisciplinaritatea contingentă, în schimb, este cea care se referă numai la anumite modalități de a lua în considerație un obiect (sau doar anumite aspecte parțiale ale obiectului însuși), sau cea care, într-un moment istoric determinat, reprezintă realizarea specifică a interdisciplinarității permanente, realizare datorată, în specificitatea ei, circumstanțelor care privesc dezvoltarea diferitelor discipline sau ideologiilor dominante în știință într-un anumit moment istoric. Astfel, pentru studiul aspectelor parțiale ale lexicului, un lingvist ar putea avea nevoie de mineralogie, de enologie sau de ihtiologie, fără ca acest lucru să implice necesitatea unei colaborări permanente pentru alte aspecte ale lexicului (sau cu atât mai puțin pentru alte aspecte ale limbajului în general); și, într-o anumită epocă istorică, o anumită disciplină se poate dezvolta foarte mult și poate aproape impune punctul său de vedere și altor discipline (cum este cazul ciberneticii), sau o anumită știință, de pildă știința fizico-naturală, poate fi considerată ca știință prin excelență și ca model pentru orice altă știință care se vrea a fi astfel.

În opinia mea, interdisciplinaritatea contingentă rămâne contingentă chiar dacă reușește să constituie discipline specifice în cadrul unei științe. La fel este, în ceea ce privește relația dintre lingvistică și matematică, și cazul statisticii lingvistice: este vorba, de fapt, de o disciplină care, prin natura sa, aparține interdisciplinarității contingente, deoarece vizează doar un anumit mod de a examina anumite aspecte ale

limbajului (aspectele cantitative). În acest sens, interdisciplinaritatea referitoare la lingvistică și științele matematicii se găsește, după părerea mea, la diferite niveluri și în diferite domenii: se prezintă ca interdisciplinaritate contingentă în ceea ce privește statistica și, în schimb, se manifestă ca interdisciplinaritate generică și permanentă în ceea ce privește construcția de modele, adică în măsura în care corespunde matematicii ca formă de epistemologie aplicată.

1.6. Propunând distincțiile noastre dihotomice, am ales în mod explicit sau implicit unul dintre cei doi termeni din fiecare dihotomie. Să-i indicăm iarăși, rezumând ceea ce s-a spus deja.

Interdisciplinaritatea care ne interesează aici nu este cea internă (care îi privește doar pe lingviști), ci cea externă, aceea care îi privește și pe experții altor discipline; nu cea generică și, prin urmare, de care să țină seama fiecare disciplină (în relațiile sale necesare cu filosofia, epistemologia și logica), ci cea specifică, care privește lingvistica și alte discipline care se ocupă de limbaj (sau, cel puțin, care se referă la limbaj); nu interdisciplinaritatea obiectuală a limbajului în sine, ci interdisciplinaritatea metaobiectuală a lingvisticii. Tot astfel, nu ne interesează aici interdisciplinaritatea extrinsecă, ci cea intrinsecă; și, în sfârșit, nu ne interesează interdisciplinaritatea contingentă, ci cea permanentă și obiectiv necesară. Prin urmare, vom lua în considerație problemele și aspectele esențiale ale studiului limbajului în raport cu o ideală interdisciplinaritate *externă, specifică, metaobiectuală, intrinsecă și permanentă*, în speranța că aceasta poate să clarifice, de asemenea, sensul și valabilitatea altor tipuri pe care le lăsăm deoparte.

2.0.1. Care este acum, din punctul de vedere al alegerii pe care am făcut-o cu privire la interdisciplinaritate, caracterul specific și determinant al organizării lingvistice a problemei (sau, mai degrabă, a problemelor) limbajului? Având în vedere că este vorba de organizarea *lingvistică* fără determinări ulterioare, adică de lingvistica luată ca atare și în ansamblul său, și nu de o organizare proprie unei sau altei teorii ori concepții particulare în domeniul lingvisticii, mi se pare necesar să evităm orice polemică, și, prin urmare, orice discuție cu privire la tezele, metodele sau tehnicile unei sau altei forme de lingvistică, și să insistăm, mai degrabă, asupra a ceea ce, pentru o lingvistică fără adjective – adică, din păcate, pentru o lingvistică doar ideală –, ar trebui să fie punctul de întâlnire și baza comună, adică pe domenii obiective, pe „faptele” înseși care, într-un mod sau altul, din punctul de vedere al acestei sau acelei teorii ori tehnici interpretative, își găsesc sau ar trebui să-și găsească locul lor într-o examinare a limbajului în funcționarea sa în comunitățile lingvistice. Voi încerca deci să indic și să situez aspectele limbajului, pe care o lingvistică ideală și completă ar trebui să le trateze, întrucât alte discipline nu se ocupă (și nici nu ar putea să se ocupe) de ele în mod corespunzător.

2.0.2. Dacă dorim să caracterizăm în mod succint apropierea lingvistică de problemelor limbajului, se poate spune, pur și simplu, că lingvistica se ocupă de limbajul ca atare, adică de funcționarea sa *ca limbaj* în comunitățile vorbitoare și la

vorbitorii reali. Prin urmare, trebuie să studieze ceea ce funcționează în limbaj și modul în care funcționează, în orice caz, la vorbitorii *reali* și în comunitățile reale de vorbitori. Această delimitare are însă defectul de a fi, în cele din urmă, doar negativă: ea ne spune, mai degrabă, de ce anume nu se ocupă lingvistica în sine. Practic, implică faptul că lingvistica nu se ocupă de *condițiile* limbajului: nici de cele psihofizice, nici, pe de altă parte, de cele sociale, geografice etc. Lingvistica pornește de la limbajul deja determinat și analizează modul lui de funcționare, modul lui permanent și istoric de a fi ca limbaj, mod condiționat, cu siguranță, de o serie întreagă de factori, care totuși rămân în afara obiectului propriu al lingvisticii. Tot astfel, lingvistica nu se ocupă de posibilele *efecte* ale funcționării limbajului, de ceea ce se poate realiza prin intermediul limbajului. Dacă aceste efecte există (și cu siguranță există), acestea ar trebui să constituie obiectul altor discipline.

2.0.3. Dacă acesta este sensul negativ al delimitării noastre, trebuie să spunem că este mult mai dificil să determinăm tot ceea ce o frază așa de inocentă în aparență – „trebuie să se ocupe de funcționarea limbajului la vorbitorii reali și în comunitățile vorbitoare” – implică în sens pozitiv. Voi încerca, prin urmare, să precizez ce înseamnă, cu referire la obiectivitatea universală și istorică a limbajului, această funcționare la vorbitorii reali și în comunitățile lingvistice existente istoric. Adică voi încerca să identific obiectul lingvisticii în diferitele sale forme și în toată extinderea ei – și anume, nu numai obiectul lingvisticii efectiv existent, ci și, după cum s-a spus, acela al unei lingvistici „ideale” –, evitând, însă, să vorbesc despre concepții, metode și tehnici de interpretare și de descriere. Ceea ce ne interesează aici, în acest moment, este de a stabili care sunt problemele proprii lingvisticii; cum și unde să fie analizate și cu ce mijloace, prin intermediul căror tehnici: este, în realitate, o altă problemă care, mai mult decât apropierea interdisciplinară, privește epistemologia lingvisticii.

2.1.0. Limbajul este cu siguranță, în esența sa – trebuie cel puțin să pomenim acest fapt fundamental –, activitate „liberă” sau *creație*. Însă nu poate fi studiat drept creație, decât doar în esența sa universală (în filosofia limbajului) și în creațiile individuale: în textele vorbite și scrise. Ceea ce, în schimb, se studiază efectiv în lingvistică – ba chiar ceea ce *poate* fi studiat într-o știință a „generalității” – este limbajul în calitate de *cunoaștere*, și, mai precis, pentru că este vorba de o cunoaștere care se referă la o activitate, în calitate de *cunoaștere tehnică* („a ști să faci”). Prin urmare, este necesar să stabilim, în primul rând, modurile cunoașterii tehnice care sunt puse în aplicare în activitatea lingvistică.

2.1.1. Aceste moduri aparțin unor planuri, două, diferite: planului biologic și planului cultural, adică „naturii” și interiorității conștiinței. Pe de o parte, limbajul este fapt psihofizic și, pe de altă parte, fapt cultural: un fapt care se învâță, se interpretează și se transmite, devenind astfel tradiție istorică a comunităților umane. Cu siguranță, aspectul cultural nu este pur și simplu doar un „aspect” al limbajului: este, de fapt, momentul său esențial și care îl determină ca limbaj. Dar, ca orice fapt cultural, limbajul nu se poate „obiectiva”, adică nu poate fi realizat în „lume”, decât în forme

materiale, în acest caz, ca act psihofizic; și tocmai această „realizare în lume” implică un mod „biologic” (psihofizic) a limbajului în calitate de cunoaștere tehnică.

2.1.2. În ceea ce privește planul cultural al cunoașterii lingvistice, trebuie să distingem trei niveluri: nivelul universal, cel istoric și cel individual. Astfel, există o cunoaștere lingvistică universală – a ști să vorbești în general –, care se actualizează și se manifestă în vorbirea oricărei limbi, și nu în a vorbi, pur și simplu, o anumită limbă sau alta. O vom numi *cunoaștere elocuțională*. Apoi, există o cunoaștere determinată istoric, o cunoaștere proprie anumitor comunități istorice, cum ar fi, de exemplu, comunitatea lingvistică italiană sau comunitatea germană etc. Întrucât este vorba, în oricare caz, de o cunoaștere tradițională „proprie” unei comunități, cu excluderea altor comunități care au alte tradiții, o vom numi *cunoaștere idiomatică*.

Există, în sfârșit, o cunoaștere care privește realizarea individuală a limbajului în anumite situații, cunoaștere diversificată în funcție de circumstanțele (sau, mai degrabă, în funcție de tipurile de circumstanțe) ale actelor lingvistice sau ale „discursurilor” (de exemplu, a ști cum să vorbești cu o femeie, cum să vorbești cu un copil etc. într-o anumită situație). Vom numi acest tip de cunoaștere lingvistică *cunoaștere expresivă*.

2.1.3. Chiar și vorbitorii înșiși disting, în realitate, chiar dacă intuitiv, aceste planuri și niveluri ale cunoașterii lingvistice (și, astfel, planurile și nivelurile limbajului), pentru că, de fapt, în aprecierea cunoașterii care se manifestă în vorbire, se raportează la diferite valori, motiv pentru care întrebunțează și termenii diferiți. Astfel, în ceea ce privește planul biologic, și mai precis pentru valoarea „zero” – adică, pentru un mod de exprimare care pur și simplu corespunde cu ceea ce este de așteptat, ne reprezentând deficiențe în acest sens – folosim termenul *normal*; în schimb, despre un mod de exprimare „deviant” spunem că este *anormal*. Referitor la cunoașterea elocuțională, zicem, de exemplu, că X vorbește „coerent”, „clar”, că vorbește „în mod convingător” etc. Toate acestea nu privesc, desigur, exprimarea într-o anumită limbă, întrucât claritatea, coerența etc. nu pot fi proprietăți ale unei limbi, ci doar ale vorbirii în general. Ba chiar ar fi convenabil, în acest caz, să fie adoptat un termen unic pentru valoarea zero a acestei cunoașteri (adică pentru simpla suficiență, pentru fiecare mod de vorbi care nu prezintă aspecte negative în acest sens); și, pentru că, în definitiv, este vorba de „coerență”, adică de coincidență cu anumite principii universale de gândire și cu cunoașterea generală ale lumii, aș propune termenul *coerent*. Despre cunoașterea idiomatică ce corespunde valorii zero (adică, despre un mod de a vorbi care nu prezintă abateri față de tradiția istorică pe care o reprezintă) spunem că este *corectă*. Corectitudinea (gramaticală sau lexicală) se referă tocmai numai la această coincidență între vorbire și o anumită cunoaștere idiomatică. În sfârșit, pentru valoarea zero a cunoașterii expresive avem încă de pe vremea *Retoricii* lui Aristotel termenul *adecvat* (τὸ πρέπον). Practic, anumite moduri de a vorbi pot fi perfect „coerente” într-o limbă, dar pot să nu fie „adecvate” în această sau în acea anumită împrejurare.

2.1.4. Avem, astfel, următoarea schemă:

<i>planuri și niveluri ale limbajului</i>		<i>moduri ale cunoașterii lingvistice</i>	<i>tipuri de evaluare</i>
Planul biologic		cunoaștere psihofizică	normal
Planul cultural	universal	cunoaștere elocuțională	coerent
	istoric	cunoaștere idiomatică	corect
	individual	cunoaștere expresivă	adecvat

Această schemă evidențiază și nivelurile la care limbajul poate și trebuie să fie studiat și ne va ajuta să precizăm în continuare obiectul și problemele lingvisticii.

2.2.0. În primul rând, lingvistica se concentrează asupra planului cultural al limbajului, în timp ce planul biologic face obiectul altor discipline, care pentru lingvistică nu pot fi decât științe auxiliare (în măsura în care cunoașterea ipotezelor psihofizice ale limbajului este necesară și pentru interpretarea și descrierea acestuia ca fapt cultural), pentru care lingvistica poate fi la rândul ei o știință auxiliară.

2.2.1. Dar chiar dacă ne limităm doar la nivelul cultural, schema noastră indică posibilitatea și necesitatea a cel puțin trei lingvistici diferite, care studiază, respectiv, cunoașterea elocuțională, cunoașterea idiomatică și cunoașterea expresivă. Lingvistica existentă în prezent, atât în forma sa „tradițională”, cât și în diferitele forme „moderne”, se ocupă mai ales și aproape în exclusivitate de cunoașterea idiomatică: este lingvistica planului istoric al limbajului, adică *lingvistica limbilor*. Ei bine, acest plan este cu siguranță esențial, deoarece limbajul se prezintă întotdeauna sub forma unei limbi, iar limbile constituie structurile cele mai complexe și cele mai caracteristice ale cunoașterii lingvistice. Cu toate acestea, lingvistica limbilor nu poate studia coerent și adecvat cunoașterea elocuțională și cunoașterea expresivă, care sunt moduri autonome ale cunoașterii lingvistice.

2.2.2. Să analizăm unele fapte care aparțin domeniului cunoașterii elocuționale. Spunem că toți vorbitorii înțeleg și aplică în mod intuitiv anumite principii de „coerență”, indiferent de limba pe care o vorbesc. De exemplu, dacă zic: *I cinque continenti sono quattro: Europa, Asia e Africa*¹, nu zic nimic incorect din punctul de vedere al limbii italiene, dar spun ceva „incoerent” din punctul de vedere al vorbirii în general. De fapt, efectul acestei propoziții ar fi exact același în orice limbă, deoarece în nicio limbă „cinci” nu poate fi în același timp „patru” și „trei”; și, pe de altă parte, faptul de a ști acest lucru nu ține de limba italiană (franceză, engleză etc.). Tot astfel, există o cunoaștere generală a lumii și a modului de a fi specific omului, care constituie fundamentul implicit al vorbirii în fiecare limbă. De exemplu, în

¹ „Cele cinci continente sunt patru: Europa, Asia și Africa” (nota trad.).

lumea noastră naturală (lume a experienței curente), cunoaștem doar o singură lună; prin urmare, „soarele” și „luna” (dacă există ca atare) sunt nume individuale peste tot, adică nume care funcționează ca și cum ar fi nume proprii, chiar dacă nu sunt, numai în virtutea faptului că obiectele desemnate sunt cunoscute în aceste cazuri ca exemplare unice. În comunitatea umană, în general, cunoaștem persoanele umane ca având o anumită structură fizică determinată (știm, de exemplu, că fiecare ființă umană normală are doi ochi, două brațe, două picioare etc.) și cunoaștem râurile ca având apă, iar în majoritatea comunităților cunoaștem faptul că, în general, casele au ferestre. În ultima vreme, s-a vorbit (în lingvistica limbilor) de o așa-numită „sintaxă a părților corpului”. S-a observat, printre altele, fapt aparent ciudat, că se zice „femeia aceea are picioare frumoase” și nu se zice doar „femeia are picioare”, că se zice „un copil cu ochi albaștri” și nu se zice, în schimb, „un copil având ochi” (sau „cu ochi”); s-a încercat, în acest sens, formularea de reguli „sintactice”. În realitate, nu este vorba deloc de sintaxa „părților corpului” (acestea nu au nicio sintaxă lingvistică). Și nu este nici măcar vorba de sintaxa *numelor* părților corpului într-o limbă sau alta: este vorba de tot ceea ce în contextul nostru natural este cunoscut ca „normal”; și tot ceea ce corespunde pur și simplu normalității lucrurilor și, prin urmare, constituie contextul general al vorbirii, *nu se zice*. Astfel, nu se zice „o femeie fără barbă”, pentru că, în mod normal, femeile nu au barbă; în schimb, se zice „o femeie cu barbă” pentru că, în cazul în care este dat acest lucru, se consideră ca excepțional și neașteptat, iar a-l zice constituie „informație”. Nu se zice „o femeie cu picioare”, fiindcă toate femeile au picioare; se zice, în schimb, „o femeie cu picioare frumoase”, fiindcă, vai, nu toate le au frumoase. Nu se zice, de obicei, „un râu cu apă” pentru că toate râurile au apă; în schimb, se va zice „un râu cu apă limpede” (sau „clară, proaspătă și dulce”). Adică, în fiecare caz se zice doar ceea ce nu reprezintă pur și simplu „normalitatea lucrurilor” și nu se obișnuiește să se zică, în schimb (și adesea, prin urmare, pare a fi „imposibil” din punct de vedere gramatical), ceea ce este cunoscut tuturor și constituie fundalul acceptat tacit al activității lingvistice în fiecare limbă. Faptele de acest tip (și alte câteva tipuri pe care nu le putem enumera aici) ar trebui să constituie obiectul unei *lingvisticii a vorbirii* în general.

2.2.3. Să vedem și câteva exemple ale aplicării cunoașterii expresive. A spune cuiva *Ho saputo che suo padre ha il cancro e sta per andarsene*¹ (*per morire* sau, mai rău, *per crepare*²) nu este greșit în limba italiană și nu conține vreo incoerență „elocuțională”, dar în foarte multe situații va fi cu siguranță „inadecvat”. În același mod, în majoritatea cazurilor, nu este adecvat să vorbim cu entuziasm liric despre cultivarea cartofilor din provincia Macerata nici, de exemplu, să vorbim cu un copil de câțiva ani cum am vorbi cu un adult. Acestea sunt fapte care (împreună cu multe altele) ar trebui studiate în cadrul unei *lingvisticii a discursului* (sau „a textului”).

¹ „Am aflat că tatăl său are cancer și este pe cale de a se duce” (nota trad.).

² „E pe moarte”; „e gata să crape” (nota trad.).

2.3.0.1. În ceea ce privește nivelul istoric al limbajului și „cunoașterea idiomatică”, trebuie să facem o serie de distincții suplimentare. În definitiv, este vorba de distincții pe care, în special, structuralismul lingvistic le-a făcut sau le face, mai ales implicit (și ar fi trebuit să le facă, de asemenea, și în mod explicit). Structuralismul coerent (și, practic, ca o consecință inevitabilă a coerenței sale) a reprezentat într-un anumit sens o „sărăcire” a lingvisticii, așa cum se întâmplă de fiecare dată când, într-o disciplină, se dorește să se aplice o concepție riguroasă și, prin urmare, se face sacrificiul de a se limita la un anumit aspect al obiectului care se studiază (aspect care, desigur, se consideră esențial). În cazul nostru, aspectul asupra căruia structuralismul s-a concentrat a fost acela al raporturilor interne dintre elementele constitutive ale sistemelor lingvistice, adică al raporturilor de „structură”. Ei bine, faptul de a te limita la structura lingvistică, implică eliminarea sau, cel puțin, „punerea între paranteze” a unei serii de alte aspecte (sau condiții) ale limbajului, care aparțin, de asemenea, funcționării sale „reale”. Prin urmare, într-o lingvistică în mod ideal „completă”, este nevoie, de fapt, să se recupereze aceste aspecte și aceste condiții pe care structuralismul în mod necesar le ignoră (desigur, fără a dezavua sau a subevalua realizările lingvisticii structurale în domeniul analizei „immanente” a limbilor).

2.3.0.2. Lingvistica structurală (și în mod coerent structurală) se limitează, în realitate, la analiza unei limbi omogene și unitare („limbă funcțională”: *cfr.* aici 2.3.5.2.) și la relațiile interne care se regăsesc în aceasta limbă unitară („sistem lingvistic”). Este adevărat că, de cele mai multe ori, acest fapt nu este menționat în mod explicit; dar este ceea ce se face în mod constant, deoarece structurile lingvistice pot fi stabilite ca atare și studiate doar într-o astfel de limbă. Să vedem acum ceea ce această organizare respinge sau „pune între paranteze”.

2.3.1. Respinge, în primul rând, la același nivel istoric al limbilor, cunoașterea „extralingvistică” – cunoașterea istorică a „lumii”, adică tot ceea ce vorbitorul istoric știe, crede sau gândește despre „lucruri”, cunoaștere care constituie condiția constantă a vorbirii (deși există comunități istorice care adesea nu coincid cu comunitățile lingvistice). Astfel, în comunitatea noastră europeană, se va zice, de exemplu, „puternic ca un bou”, deoarece boul este cunoscut, mai ales, ca un animal de muncă; și s-ar putea spune metaforic „a pune carul înaintea boilor”, deoarece boul este cunoscut într-un anumit context de „lucruri” în care este pus (sau poate fi pus) în raport cu carul. În alte comunități s-ar putea spune „a aduce boul în templu”, dacă boul este cunoscut ca un animal sacru și nu este pus în raport cu carul, ci cu templul. În comunitatea lingvistică cehă se spune *to je kos* („este o mierlă”) despre o persoană foarte șireată, deoarece mierlei îi este atribuită șiretenia. În comunitatea lingvistică italiană, în schimb, se consideră, în general, că mierla nu este deosebit de inteligentă, motiv pentru care a zice despre cineva că „este o mierlă”, sugerează ideea unei persoane care nu e dotată cu un intelect extraordinar (dar există și italieni care înțeleg tocmai opusul, adică același lucru ca și cehii).

2.3.2. În al doilea rând, în stabilirea structurilor unei „limbi funcționale”, lingvistica structurală se limitează, de regulă, la „limbajul primar”, adică la utilizarea designativă extralingvistică a limbii înseși (limbaj aplicat „lumii”). Însă vorbirea reală nu este numai limbaj primar, ci și „metalimbaj”: limbaj al cărui obiect este limbajul însuși (sau, oricum, „un limbaj”). În această privință, avem cu siguranță, în primul rând, o cunoaștere „elocutională”. Știm, în general (indiferent de limbă), că limbajul poate fi „reflexiv”, anume că poate fi aplicat lui însuși și că, prin urmare, prin intermediul cuvântului *casă*, putem desemna case extralingvistice, dar și cuvântul *casa* (rostit sau scris), când zicem, de exemplu, „*casa* este un cuvânt italian”, „*casa* se pronunță în toscană cu *s* surd”, „*casa* are patru litere” etc. Există însă și o cunoaștere metalingvistică care aparține cunoașterii propriu-zis „idiomatice”, adică există norme specifice utilizării metalingvistice într-o anumită limbă: o „gramatică” proprie metalimbajului, care nu este pur și simplu aceea a limbajului primar. Astfel, de exemplu, în greaca antică, fiecare cuvânt întrebuițat în metalimbaj prelua articolul neutru, indiferent de genul de care acesta aparținea în limbajul primar (chiar dacă în limbajul primar nu putea aparține vreunui gen, fiind, de exemplu, o prepoziție sau adverb). Deci, dacă într-un text grecesc găsim *τό ἵππος* (cu articolul neutru), știind că în limba greacă *ἵππος* este masculin (*ὁ ἵππος*), vom înțelege că nu este vorba de un cal, ci de cuvântul *ἵππος*, și nu vom traduce „calul”, ci „cuvântul *ἵππος*”, „*ἵππος* [*ίππος*]”, sau, poate, chiar „cavallo” (‘cal’), așa cum se spune în limba italiană, deoarece una dintre regulile gramaticale ale metalimbajului în italiană este aceea de a utiliza cuvinte metalingvistice fără articol, dacă vorbim de cuvintele înseși ca unități de limbă, și nu de expresii concrete (caz în care se folosește, în schimb, articolul masculin, de exemplu: „il *sì*” [*da-ul*]).

2.3.3. Delimitarea limbii funcționale în scopul analizei și descrierii acesteia presupune, de asemenea, distincția între *sincronie* și *diacronie*, deoarece o limbă poate fi descrisă în mod coerent din punct de vedere structural numai în „sincronie” (adică, într-o „stare”, și nu în evoluția „diacronică” a acesteia). Este vorba, de altfel, de o distincție binecunoscută și, prin urmare, nu o vom discuta aici. Această distincție, totuși, pune între paranteze un alt lucru despre care trebuie, în schimb, să vorbim: mai exact, faptul că, într-o stare a unei limbi „reale”, coexistă, chiar și în cazul limbilor fără tradiție scrisă, diferite „sincronii”. De fapt, chiar vorbitorii, care nu cunosc limba literară sau o tradiție scrisă a limbii lor, cunosc într-o oarecare măsură, cel puțin pasiv, forme anterioare ale limbii pe care o vorbesc. În cercetările dialectologice se aude adesea: „Noi, tinerii, nu mai zicem [așa], dar bătrânii încă o mai zic”, sau invers: „Pe vremea mea acest cuvânt nu se zicea, îl zic tinerii acum”. Și această conviețuire a diferitelor sincronii se verifică în mod natural într-o măsură mai mare acolo unde există tradiție scrisă și/sau literară. Astfel, niciun italian acum, vorbind limba comună, nu zice *io avea* (și nici măcar *io aveva*); dar toți italienii culti cunosc, în afară de *io avevo*, și *io aveva*, și *io avea* (și, de altfel, nu este nevoie de

prea multă cultură pentru a ști, de exemplu, că „la vispa Teresa *avea* tra l'erbeta”¹ etc.) .

2.3.4. Descrierea structurală a unei limbi funcționale implică, de asemenea, distincția dintre „tehnica discursului” și „discursul repetat” sau, cel puțin, implică faptul de a ne concentra asupra „tehnicii discursului” – tehnică liberă și actuală – și de a lăsa în schimb deoparte ceea ce eu numesc, tocmai, „discurs repetat”: expresiile care, într-o tradiție lingvistică, se transmit ca deja făcute, ca moduri sau fragmente ale unei vorbiri anterioare (și care pot prezenta structuri proprii și diferite de cele ale tehnicii libere actuale). Și chiar și cu acest lucru ne îndepărtăm de vorbirea reală. De fapt, vorbirea reală a fiecărui subiect vorbitor este, parțial, tehnică liberă care pune în practică o competență gramaticală și lexicală „actuală” și, parțial, discurs repetat, reluare de discursuri sau fragmente de discursuri deja făcute: este, ca să spunem așa, ca un tablou pictat, în parte, cu tehnica proprie unui pictor „actual” și, în parte, realizată „à collage”, cu elemente deja pictate. De exemplu, majoritatea italienilor (vorbind limba comună) zic astăzi *ho visto* (și nu mai zic *ho veduto*), dar întotdeauna se zice *a ragon veduta*, și nu *a ragon vista*, pentru că, de fapt, *a ragon veduta* se reia ca expresie deja alcătuită. Vorbind despre specia *gatto* (‘pisică’) sau despre un reprezentant al acesteia, în mod normal, spunem *gatto* (‘pisică’), nu *gatta* (‘mâță’); dar acea pisică anume care, într-o expresie proverbială cunoscută, se duce la slănină, este numită mereu *gatta* (‘mâță’) (*tanto va la gatta al lardo che ci lascia lo zampino*) și s-ar crea un efect ciudat dacă cineva, în acest caz, ar zice în expresia de mai sus *gatto*. Foarte puțini italieni știu astăzi ce reprezintă *resta*, dar mulți italieni continuă să spună *partire con la lancia in resta*.

Anumite tipuri de discurs repetat pot fi chiar caracteristice anumitor comunități de vorbitori, cel puțin în ceea ce privește frecvența cu care se întrebuițează. Astfel, sunt caracteristice comunității spaniole așa-numitele *refranes* (moduri de exprimare preverbale). În comunitățile protestante, sunt foarte frecvente aluziile la Biblie, un text, în schimb, aproape necunoscut în comunitățile catolice. Iar pentru comunitatea italiană sunt tipice aluziile la librete de opere și operete: toți italienii adulți, chiar dacă nu știu exact în fiecare caz din care texte provin aceste expresii, au auzit adesea (și le pot folosi, în anumite situații, ca fragmente de discurs repetat), de exemplu, *il cavallo scalpita, che gelida manina, un bel di vedremo* etc.

2.3.5.1. Și mai important este faptul că o limba istorică (limba identificată din punct de vedere istoric de înșiși vorbitorii săi și de vorbitorii altor limbi, și care se obișnuiește a fi desemnată cu ajutorul unui „adjectiv propriu”: de exemplu, limba *italiană*, limba *engleză*, limba *franceză* etc.) nu este, practic, o limbă omogenă, un sistem lingvistic unic și unitar (excepțiile privesc, mai ales, limbile „moarte” sau „muribunde”). Într-o limbă istorică – indiferent de eventuala pluralitate a sincroniilor (cfr. 2.3.3.) – există cel puțin trei tipuri fundamentale de varietăți interne (varietatea

¹ Primul vers dintr-o poezie foarte populară în Italia, „La farfalletta”, a lui Luigi Sailer (1825-1885) (nota trad.).

cunoașterii idiomatice înseși, chiar ca tehnică liberă a discursului): varietatea *diatopică* (a spațiului geografic), varietatea *diastratică* (diferențe între diferitele straturi socio-culturale ale comunității lingvistice) și varietatea *diafazică* (diferențe în funcție de tipurile de modalitate expresivă în raport cu tipurile de circumstanțe ale vorbirii). Acestui ultim tip de varietate îi pot fi atribuite și diferențele lingvistice între grupurile „biologice” (bărbați-femei, adulți-copii), precum și diferențele între grupurile „profesionale” și altele (cu condiția să fie vorba de grupuri care aparțin aceluiași „spațiu” și aceluiași strat socio-cultural). Acestor trei tipuri de varietăți le corespund în sens contrar – adică în sensul relativei omogenității a tradiției lingvistice – sisteme mai mult sau mai puțin unitare, dintr-un punct de vedere sau altul: sisteme *sintopice*, adică (practic) lipsite de diferențe diatopice (*dialecte*), sisteme *sinstratice* (*niveluri ale limbii*) și sisteme *sinfazice* (*stiluri ale limbii*).

2.3.5.2. În acest sens, o limbă istorică este, în mod normal, în oricare moment al său, un foarte complex „diasistem”: o „colecție” istoric constituită de dialecte, niveluri și stiluri de limbă interdependente care prezintă între ele numeroase interferențe. În schimb, o limbă funcțională este un sistem unic și omogen, din aceste trei puncte de vedere, un sistem, adică, nu numai *sincronic*, ci și *sintopic*, *sinstratic* și *sinfazic*: un singur dialect, un singur nivel și un singur stil de limbă (adică un stil de limbă aparținând unui anumit nivel al unui dialect determinat).

2.3.5.3. Nu ne vom ocupa aici de problema practică a delimitării dialectelor, nivelurilor și stilurilor de limbă, problemă care se poate reduce la o simplă operație convențională. Cu toate acestea, trebuie să semnalăm că ceea ce contează cel mai mult pentru o lingvistică ideală și ceea ce vrea să corespundă, în acest caz, cunoașterii idiomatice, pusă efectiv în practică în vorbirea reală, este că fiecare subiect vorbitor cunoaște, de obicei, cel puțin într-o anumită măsură, mai multe dialecte și mai multe niveluri, după cum cunoaște, în mod necesar, mai multe stiluri ale limbii, și că poate oricând să recurgă la această cunoaștere.

În comunitatea lingvistică italiană, de exemplu, chiar și cei care vorbesc în mod constant un anumit dialect știu cel puțin câte ceva despre alte dialecte învecinate și despre limba comună. Iar cei care vorbesc, eventual întotdeauna și în mod exclusiv limba comună, cunosc câte ceva nu numai din dialectul regiunii lor, ci și din alte dialecte italiene. Cântecele napolitane și teatrul napolitan au răspândit în întreaga Italie cunoașterea unor forme și expresii napolitane. Cine nu știe – cel puțin în mod pasiv, și chiar într-o formă mai mult sau mai puțin „italianizată” – forme cum ar fi *jamme*, *gauglione*, *saccio*, *'ncoppa* etc? La fel cum marea majoritate a italienilor, care nu sunt toscani, care vorbesc limba națională – adică toscana ca limbă comună – știu (sau cred că știu) câte ceva din dialectul toscan. Și această „competență interdialectală”, această cunoaștere referitoare la dialecte diferite, poate duce chiar la crearea de dialecte hibride („limbi de imitații”). Astfel, numeroși italieni care nu sunt toscani, în intenția lor de a imita „gorgia toscana”, zic nu numai *la hasa*, dar și *il hane*, *toshano*, și chiar *a hasa* (pentru *a casa*). Este vorba – după cum observa un

tânăr lingvist italian (și, desigur, toscan) – nu de „gorgia toscana”, ci de „gorgia beota”, deoarece în toscană (în dialectul florentin) se spune într-adevăr *la hasa*, dar nu se spune *il hane* și nici *toshano* (deoarece *c* poate deveni *h* numai în poziția intervocalică, nu după consoană), și nu se zice *a hasa*, deoarece, în acest caz, avem de-a face cu așa-numita „intensificare inițială”, motiv pentru care în realitate se pronunță *accasa*. Cu toate acestea, aceste forme nu pot fi considerate, pur și simplu, ca fiind „eronate” (abateri ocazionale), și nici ca „inexistente” (neaparținând vreunui dialect italian): acestea sunt forme reale și tradiționale (care corespund uzului lingvistic), pentru că, deși nu sunt nici autentice florentine, nici din alte dialecte, aparțin aceluși *mod de a vorbi pe care mulți italieni îl folosesc în mod tradițional* pentru a imita vorbirea florentină.

De asemenea, dacă anumiți italieni total lipsiți de cultură cunosc foarte puțin despre nivelurile cele mai înalte ale limbii lor, oricare italian cult sau cu o cultură medie cunoaște, într-o anumită măsură, și „nivelul popular” (care, eventual, poate coincide cu un „dialect”). Și fiecare subiect vorbitor știe și folosește diferite stiluri ale limbii, deoarece varietatea diafazică aparține prin definiție cunoașterii idiomatice individuale. Astfel, pentru a da un mic exemplu, un italian cult poate distinge stilistic între *ci* și *vi* (chiar dacă în acest moment *ci* se afirmă din ce în ce mai mult în detrimentul lui *vi*). Astfel, într-o conferință mai mult sau mai puțin solemnă, poate utiliza *ci* acolo unde vorbește despre lucruri comune și expresii curente (de exemplu, *non c'è bisogno*) și *vi*, în schimb, pentru a vorbi despre lucruri pe care le consideră mai elevate (de exemplu, *non v'è modo*, *non v'è differenza*); și chiar dacă nu ajunge să spună *il menomo dubbio* (și cu atât mai puțin *non v'ha il menomo dubbio*), cunoaște cu siguranță aceste moduri, cel puțin în mod pasiv.

2.3.5.4. Limba omogenă, care poate fi descrisă în mod structural, merită cu siguranță numele de „limbă funcțională”, deoarece este, în orice caz, limba care funcționează în mod imediat în discursuri. Nimeni nu vorbește *italiana*, pur și simplu, *toată italiana*, cu toate dialectele, nivelurile și stilurile de limbă și cu toate limbile funcționale pe care le conține. Dimpotrivă, „italiana” în acest sens, adică italiana fără alte determinări, nu se poate vorbi deloc: se vorbește doar prin intermediul limbilor funcționale conținute în ea, în sensul că în orice punct al unui discurs real funcționează (se realizează în mod imediat) o anumită limbă funcțională (un dialect, un nivel și un stil anume). Pe de altă parte, însă, limba funcțională are dezavantajul că aproape niciodată nu corespunde exact, într-o formă exclusivă, cel puțin unui anumit tip de discurs, deoarece aproape că nu există discursuri mai mult sau mai puțin extinse în care să se realizeze în mod constant și exclusiv o singură limbă funcțională. În majoritatea discursurilor – chiar și în discursuri destul de omogene (de exemplu, texte științifice, conversații de familie) – se realizează adesea, chiar dacă nu în aceeași măsură, diverse limbi funcționale. Iar varietatea de limbi funcționale într-un discurs poate fi considerată ca un mediu expresiv complementar al discursului însuși: de exemplu, într-un text narativ, autorul poate vorbi într-un anumit mod și poate face ca personajele sale să vorbească într-un alt mod (sau în mai

multe moduri diferite). Toate acestea, rămânând în contextul aceleiași limbi istorice și indiferent de textele în care, în diferite secțiuni – sau chiar în paralel și aproape simultan (așa cum apare în textul lui *Finnegan's Wake* de Joyce) –, se prezintă limbi istorice diferite.

Structurile lingvistice („idiomatice”), prin urmare, există și funcționează în orice caz în – și prin intermediul – unei limbi funcționale. Dar descrierea structurală a unei limbi funcționale nu poate da seamă de vorbirea reală, nici măcar în ceea ce privește cunoașterea idiomatice și, în cadrul acesteia, tehnica liberă a discursului, deoarece fiecare vorbitor știe și întrebuințează – în discursuri diferite și, deseori, în același discurs –, chiar dacă nu în aceeași măsură, o serie întregă de limbi funcționale aparținând limbii sale istorice.

2.4.1. Ce a studiat până acum lingvistica, din toate acestea, și de ce se ocupă lingvistica actuală?

Am menționat că lingvistica s-a dedicat în primul rând nivelului *cunoașterii idiomatice*, care a fost întotdeauna și este, în esență, știința *limbilor*. Lingvistica tradițională s-a dedicat limbilor istorice, cel mai adesea fără distincții ulterioare (cu excepția cazului dialectelor), și, în acest domeniu, în special al istoriei limbilor, neglijând celelalte niveluri de competență lingvistică sau examinându-le doar ocazional și numai în cadrul însuși al studiului limbilor. Iar lingvistica cea mai recentă, în principalele sale forme, dar și cele mai evidente (*structuralismul* și *generativismul*), se dedică, practic, aceluiași nivel al limbilor, dar în primul rând în sens descriptiv și analitic.

Structuralismul, de altfel, se limitează în continuare la limbă, ca sistem unitar și omogen, și anume, doar la „limba funcțională”, limitare fără îndoială necesară din punct de vedere metodologic, dar care implică, după cum s-a văzut, o reducere drastică a cunoașterii idiomatice puse în practică în vorbire și a determinărilor sale imediate. În gramatica generativ-transformațională se menține și se face explicită aceeași cerință de unitate și omogenitate a „limbii” care constituie obiectul analizei lingvistice. Este adevărat că, luată în considerație în fundamentele sale reale, gramatica transformațională este mai degrabă o gramatică a vorbirii în general realizată cu ajutorul structurilor și funcțiilor limbilor. Dar acest lucru, gramatica transformațională nu-l știe: ea se vrea analiză a limbilor ca atare, iar, la acest nivel, se concentrează în mod explicit pe o limbă omogenă și, așa cum se spune, „perfect cunoscută de un subiect ideal, vorbitor și interpret, în același timp” (adică, mai precis, pe „limba funcțională”), sau dacă, dincolo de analiza gramaticală, ajunge să vorbească despre eterogenitatea limbilor istorice, face acest lucru din punctul de vedere al omogenității, încercând să reducă eterogenitatea însăși la un sistem ordonat în mod convențional.

2.4.2.0. Cu toate acestea, după clarificarea adusă implicit de structuralism, lingvistica pe care am propus-o ca fiind „ideală” ar trebui să-și impună sarcina de a

ieși din această limitare datorată organizării analitico-structurale și să „recupereze”, cum se zicea, pentru studiul lingvistic, tot ceea ce a fost „pus între paranteze” de către structuralismul însuși și apoi și de către gramatica generativă.

2.4.2.1. În primul rând, ar trebui să se întemeieze, așa cum se menționează la punctul 2.2.2. și 2.2.3., studiul autonom al nivelurilor non-idiomatice al cunoașterii lingvistice, adică al *cunoașterii elocuționale* și al *cunoașterii expresive*. În ceea ce privește cunoașterea elocuțională, dispunem deocamdată doar de câteva încercări izolate și de indicii sporadice identificabile în lingvistica limbilor. În schimb, nu există o disciplină constituită ca *lingvistică* autonomă a *vorbirii în general*. Ea ar fi necesară, nu numai în scopul unei cunoașteri a competenței elocuționale și a determinărilor sale, ci și în scopul unei mai precise delimitări a competenței idiomatice (de exemplu, în raport cu comparația între limbi, cu gramatica contrastivă și cu problema universalităților lingvistice) și chiar pentru anumite forme ale lingvisticii aplicate (cum ar fi teoria și practica traducerii, precum și predarea limbilor străine). În ceea ce privește competența expresivă, s-a format în ultimii ani, în special în Germania, o „*lingvistică a textului*” (de altfel, propusă și delimitată de mine însumi încă din anul 1955): dar, în ciuda dezvoltării sale remarcabile în anumite zone, este vorba de o disciplină care, de fapt, este încă în fază incipientă, care este încă în căutarea categoriilor sale și care, de multe ori – din cauza unei forme tipice de boală infantilă –, ori tinde în mod arbitrar să includă toată lingvistica, ori, dimpotrivă, se confundă cu gramatica idiomaticească preocupată de planul structurilor textuale („analiza transfrastică”).

Autonomia lingvisticii vorbirii și a lingvisticii textului (sau a „discursului”) este, de altfel, asigurată în prealabil de faptul că acestea ar trebui să se refere la conținuturi lingvistice proprii respectivelor niveluri de limbaj: «desemnarea» și «sensul», în timp ce lingvistica limbilor se referă la «semnificat» (conținut dat în mod exclusiv de distincțiile și opozițiile interne ale unei limbi). De asemenea, trebuie remarcat faptul că majoritatea chestiunilor teoretice referitoare la limbaj în general aparțin de drept *lingvisticii vorbirii* în accepția noastră.

2.4.2.2. Tot astfel, în ceea ce privește competența idiomaticească și determinările sale imediate, ne lipsesc o serie de discipline sau tipuri de cercetări, nu doar posibile, ci chiar indispensabile pentru o înțelegere ideală „totală” a limbajului. Nu avem o *lingvistică*, ca să zicem așa, „*a lucrurilor*”, adică o disciplină care să ne spună în ce măsură, în ce cazuri și în ce mod contribuie cunoașterea extralingvistică la vorbire și la interpretarea vorbirii în comunităților istorice (disciplină care, de altfel, în forma sa generală, ar fi necesară și în domeniul lingvisticii vorbirii). Nu avem o „*gramatică metalingvistică*”, adică o gramatică a tehnicii metalingvistice cu caracter istoric (conținută în diferite limbi), nici studii speciale privind modurile și tipurile de „diacronie actuală”. Există studii generale și specifice, precum și colecții de materiale privitoare la „modurile de exprimare” și la locuțiunile fixe, dar nu avem o *lingvistică a „discursului repetat”* ca disciplină constituită: iar în acest caz ar fi necesară o disciplină în adevăratul sens al cuvântului, deoarece nu este vorba de

un aspect mai mult sau mai puțin marginal al limbajului, ci de o amplă secțiune a fiecărei limbi (lângă și la nivelul „tehnicii libere”), cu propria gramatică, propria semantică și, în parte, chiar și cu o fonetică proprie. De exemplu, în nicio gramatică italiană nu găsim tratate expresii de tipul *ubriaco fradicio*, *ricco sfondato*, *povero in canna*, *bagnato come un pulcino*, *pazzo da legare* etc. Se va spune că aceste expresii pot fi găsite în dicționare și este adevărat (până la un anumit punct).

Dar problema e că aceste expresii (și foarte multe altele) ar trebui să fie tratate într-o secțiune specială a gramaticii, deoarece nu este vorba doar de fapte „lexicale”, ci de un anumit tip de elativ propriu discursului repetat italian: elativ care, pentru *ubriaco* [‘beat’] este, tocmai, *ubriaco fradicio* [‘beat criță’] (și nu, de exemplu, *ubriaco sfondato* [‘putred de beat’]), și pentru *povero* [‘sărac’], *povero in canna* [‘sărac lipit’] (și nu *povero sfondato* [‘putred de sărac’], nici *povero fradicio* [‘sărac criță’]¹).

Tot așa, nu există ca disciplină constituită o „*stilistică a limbii*” în sensul nostru, adică o disciplină care să se ocupe de toată varietatea diafazică și de stilurile de limbă care pot fi întâlnite în comunitățile istorice. Pentru studiul varietății diatopice și al „dialectelor”, avem cu siguranță, *dialectologia*, disciplină foarte înfloritoare și, într-adevăr, una dintre secțiunile cele mai vitale ale întregii lingvistici. Iar pentru studiul varietății diastratică și al nivelurilor limbii, avem *sociolingvistica* (în măsura în care aceasta este mai degrabă „sociologia limbajului”, și cu condiția să nu se confunde cu o parte a stilisticii limbii). Dar chiar și în aceste cazuri se dorește ceva mai mult și, într-un anumit sens, altceva: se dorește să se stabilească și care este competența „interdialectală” (și competența „diastratică” și „diafazică”) a vorbitorilor reali, sau cel puțin, a unui vorbitor tipic. Din păcate, nici măcar o descriere a limbii italiene nu ne spune în ce măsură italianul de cultură medie cunoaște (și, eventual, întrebuințează) nu numai această formă particulară a toscanei, care este limba italiană comună, ci și, de exemplu, anumite fapte napolitane, siciliene, venețiene etc., și nici în ce măsură cunoaște și folosește același italian de cultură medie diferite niveluri și diferite stiluri de limbă. Iar dacă este vorba de a preda limba italiană străinilor, se predă în mod necesar o italiană în mod sigur „autentică” în constituția ei, dar care nu corespunde vorbirii efective și nici cunoașterii idiomatice a vreunui italian real.

3.0. Să vedem acum în ce mod se prezintă toate acestea din punctul de vedere al interdisciplinarității în sensul „pasiv” și „activ”; altfel spus, care sunt disciplinele de a căror colaborare are nevoie lingvistica și ce poate oferi lingvistica însăși altor discipline.

3.1.1. Dată fiind orientarea ei predominant istorică, lingvistica tradițională a recurs în mod constant și încă mai recurge, în primul rând, la *istoria* nelingvistică și la

¹ Ca și în alte locuri, și în acest paragraf am încercat să traducem exemplele din limba italiană prin expresii echivalente în limba română. (nota trad.).

disciplinele cu conținut istoric: *filologia* și *arheologia*. În schimb, pentru structuralism și pentru gramatica transformațională, problema interdisciplinarității „pasive” nu se pune deloc, întrucât, în ambele cazuri, este vorba de lingvistică exclusiv „internă”, iar obiectul lor – obiect real sau presupus – este pur lingvistic, lipsit de inserția aspectelor nelingvistice. S-a spus de multe ori că structuralismul a asigurat autonomia lingvisticii. Ceea ce este adevărat; dar a fost o autonomie obținută prin alegerea unui obiect autonom în domeniul cel mai larg al limbajului, adică printr-o autolimitare. Același lucru se poate spune despre gramatica transformațională. Aceasta înseamnă că, dacă se dorește extinderea lingvisticii, trebuie să se renunțe, din acest punct de vedere, la autonomia ei.

3.1.2. Într-adevăr, lingvistica vorbirii are nevoie de colaborarea permanentă a *antropologiei*, a *antropologiei „culturale”* (etnologie și etnografie în formele lor cele mai generale) și a *psihologiei*. Cum, de asemenea, dar într-un alt sens, are nevoie de colaborarea *semiologiei*, întrucât limbajul aparține lumii semnelor și vorbirea pune în act nu doar limbajul propriu-zis, ci și mai multe tipuri de semne. Acest lucru nu înseamnă că lingvistica poate fi la rândul ei sursă parțială de discipline; sau chiar sursă principală și model, ca în cazul semiologiei, având în vedere că limbajul constituie zona centrală și cea mai complexă a lumii semnelor (diverse alte „sisteme de semne” – indiferent de eventuala lor autonomie originară – nu sunt, de fapt, decât substituențe parțiale ale limbajului). Iar lingvistica textului poate și trebuie să recurgă la *filologie*, care deja a tratat, din punctul ei de vedere, o bună parte din problematica textelor.

În ceea ce privește nivelul istoric, „lingvistica lucrurilor” trebuie să recurgă permanent la *antropologia culturală istorică*; studiul „diacroniei actuale”, la *istoria literară* și la *istoria culturii* în general; lingvistica discursului repetat, la diferitele *discipline filologice*; stilistica limbii, la *psihologia* ca studiu al fundamentelor înseși ale diferitelor funcții expresive (studiu a cărui cooperare este, de asemenea, necesară pentru lingvistica textului). Dialectologia trebuie să recurgă în mod constant (așa cum se întâmplă deja) la *geografia umană* (politică și economică); și sociolingvistica, desigur, la studii istorico-sociale și la *sociologie* (indiferent de locul care se dorește a i se atribui acestei discipline în cadrul științelor). În sfârșit, istoria lingvistică are nevoie de colaborarea întregii *istorii nelingvistice*, care implică, în realitate, o interdisciplinaritate totală, deoarece totul se revarsă în istorie: istoria este știința individualului, iar determinările individualului sunt – după cum știm – infinite.

3.2.1. Dacă aceasta este (sau ar trebui să fie) interdisciplinaritatea lingvisticii în „sens pasiv”, care poate fi atunci interdisciplinaritatea acesteia în sens „activ”, în raport cu alte discipline? Lingvistica poate spune acestora (până la un anumit punct) cum sunt constituite limbile din punctul de vedere al structurii lor interne și modul în care acestea se dezvoltă din punct de vedere istoric. Ceea ce nu este cu siguranță puțin; dar nici nu este suficient. În ultima vreme, reprezentanții altor discipline au atribuit lingvisticii posibilități și calități pe care această știință, în faza sa actuală, pur și

simplu nu le are. S-a ivit, practic, iluzia lingvisticii ca „știință călăuzitoare”, a unei științe care ar putea fi considerată ca model de către alte discipline, chiar dacă acestea nu sunt interesate în mod direct de limbaj, deoarece, în multe privințe, ea ar fi mult mai „avansată” decât alte discipline sociale sau culturale. Iar unii lingviști au alimentat această iluzie, poate și pentru că, dacă mi se permite jocul de cuvinte, ei înșiși o nutreau. Ei bine, în opinia mea, nu este recomandat nici să o alimentezi, nici să o nutrești, tocmai pentru că este o iluzie. De fapt, lingvistica este foarte departe de a corespunde obiectului său ideal și are mai degrabă nevoie de ajutorul altor discipline, în parte, pur și simplu, și pentru a realiza în fiecare caz care îi este sarcina, ce ar trebui să facă și ce se așteaptă de la ea, pentru că nicio altă disciplină nu o poate face.

3.2.2. Cât privește dezvoltarea recentă și actuală a lingvisticii, nu cred că sunt prea dramatic dacă spun, fără ocolișuri, că știința noastră, luată în ansamblu, departe de a fi într-o fază de extraordinar progres teoretic și metodologic (așa cum se crede în special în afara lingvisticii și cum, de asemenea, se amăgesc mai mulți lingviști), se află realmente într-o stare de criză. Lingvistica tradițională (lăsând deoparte excepțiile onorabile) nu mai trăiește: vegetează. De fapt, în ultimul timp, practic, nu mai a dezvoltat idei și concepții noi. Structuralismul, în formele sale clasice (și în acest caz, la fel, cu unele excepții onorabile), este mort: cu siguranță, nu ucis de generativism, după cum cred unii, ci, pur și simplu, prin epuizare; poate și pentru că nu a fost capabil să recunoască cu deplină conștiință ceea ce, la urma urmei, constituia puterea sa, adică, mai precis, limitele validității sale. Iar dezvoltarea evidentă și zgomotoasă a gramaticii transformazionale a fost, înainte de toate, o dezvoltare tehnică și superficială; în schimb, ca disciplină coerentă și pe deplin conștientă de obiectul propriu, gramatica transformatională nu reușește să se nască, în ciuda efortului comun al diverselor mame și mame vitrege.

Addenda: Replicile lui E. Coșeriu din timpul discuției ulterioare conferinței¹

(1) Eugeniu Coșeriu: Nu am vrut să vorbesc de modele, de concepții și de metode decât, se înțelege, în măsura în care orice organizare, chiar și o organizare obiectivistă de acest tip, presupune o anumită concepție și o anumită metodă. Nu am vrut să o fac, deoarece obligația mea era aceea de a vorbi despre lingvistică, și nu despre o anumită lingvistică; așadar, m-am întrebat ce anume se poate considera comun diverselor organizări lingvistice, ce anume unește toate tipurile de lingvistică, de la lingvistica structurală la cea generativă și la cea a textului. Tocmai de aceea,

¹ Precizăm că acest text a fost, la bază, o conferință pe care Eugeniu Coșeriu a susținut-o, ca invitat, în cadrul unui simpozion despre interdisciplinaritate organizat, la începutul lunii mai 1978, de Universitatea din Trento (Italia) (nota ed.).

am delimitat mai degrabă obiectul și sarcina, fără să intervin în ceea ce privește modul de a realiza această sarcină, adică de a da seamă de modul de funcționare a limbajului; am semnalat mai curând ceea ce trebuie, într-un fel sau altul, să confruntăm, să descriem, să explicăm și să justificăm. Se înțelege însă că există posibilitatea unui model care corespunde exact acestei viziuni, pe care eu o numesc *integrală*, și, este inutil s-o spun, pentru mine acest model sigur nu este cel al lui Șaumjan, ci al meu. În acest model se întâlnesc trei straturi ale conținutului lingvistic, corespondente acestor trei niveluri ale cunoașterii lingvistice: nivelul universal, nivelul idiomatic sau istoric, nivelul individual. Aceste trei straturi ale conținutului le numesc [*desemnare, semnificat și sens*]¹. (1) [Prin] *desemnare* indic astfel faptul că toate limbile și fiecare vorbire se referă la o realitate extralingvistică ce poate fi considerată drept realitatea însăși – lucrurile despre care se vorbește – sau drept conținutul gândirii cu privire tocmai la aceste lucruri, care ar putea să se manifeste în orice limbă sau ar putea chiar să se exprime într-un limbaj simbolic universal. De exemplu, în cazul [propoziției] *Pompeius a Caesare victus est* și al [propoziției] *Caesar Pompeium vicit*², pentru mine există identitate de desemnare, însă nu există identitate cu privire la un alt nivel al conținutului, despre care voi vorbi imediat. Adică, faptul despre care se vorbește este același fie că se zice „Ușa este închisă” sau „Ușa nu este deschisă”; sau fie că se zice „A este mai mare decât B” sau „B este mai mic decât A”. Un atare fapt comun este desemnarea. Însuși acest fapt ar putea fi reprezentat în formă schematică, la fel cum ar putea fi reprezentat prin intermediul unui limbaj simbolic.

Urmează apoi (2) *semnificatul*, care este stratul specific unei anumite limbi, ceea ce expresia *semnifică* într-o limbă, adică valoarea conținutului dat exclusiv prin intermediul acestei limbi în particular. În acest sens, *Caesar Pompeium vincit* și *Pompeius a Caesare victus est* sunt expresii echivalente în desemnare, dar cu semnificat diferit. De exemplu, verbul *portare* în italiană și *porter* în franceză pot, într-un anumit act lingvistic, să desemneze exact același lucru. De exemplu, pot să spun așa: *Quel signore porta dei libri*, și în franceză: *Ce monsieur porte des livres*³. Însă semnificatul prin intermediul căruia se desemnează acest fapt identic este un semnificat radical diferit, fiindcă verbul italian este un verb generic care se utilizează pentru orice tip de ducere și chiar pentru orice tip de conducere (cineva, de pildă, poate să-și ducă logodnica la cinema, un altul poate să-și [a]ducă nevasta [în pragul] nebuniei etc.), în timp ce în franceză nu este așa. Verbul *porter* are un conținut specific și se utilizează doar pentru lucruri care nu se mișcă ele însele; așadar, nu aș

¹ Am inserat în text, încă de la început, acești termeni coșerieni în paranteză, pentru a fi mai clare precizările ce urmează și importanța respectivei distincții tripartite (nota trad.).

² „Pompeius a fost învins de Cezar” și „Cezar l-a învins pe Pompei” (nota trad.).

³ „Acel domn duce/duce niște cărți”, în franceză și italiană (nota trad.).

putea să spun, de exemplu, *J'ai porté ma fiancée au cinéma*, fiindcă asta ar însemna că am dus-o în brațe; altfel, ar trebui să utilizez un alt verb. Deci, prin intermediul aceluiași conținut lingvistic, se pot desemna fapte diferite. În sfârșit, la nivel individual disting un conținut pe care îl numesc (3) *sensul*: numai nivelul individual, numai discursul sau textul are sens. Limba ca atare are semnificat, [iar] vorbirea în general desemnează, nu are un sens. Sensul este [acel] conținut propriu unui discurs sau unui text, care este dat de desemnarea și de semnificatul aparținând unui text și de raporturile dintre acest semnificat și această desemnare și diversele contexte verbale și extraverbale în care funcționează un text. De exemplu, *Socrate este muritor* desemnează exact un anumit lucru, și anume caracterul de muritor al lui Socrate, care ar putea fi desemnat [și] prin intermediul altor semnificate. De exemplu, într-o limbă s-ar putea spune: *Caracterul muritor se află în Socrate*, iar într-o alta: *Socrate aparține muritorilor* etc., folosind semnificate diverse care au aceeași valoare din punctul de vedere al desemnării.

Dar această frază poate avea o valoare de sens radical diferită într-un silogism, când spun, de exemplu: „Toți oamenii sunt muritori, și Socrate este om, [deci] Socrate este muritor” (în acest caz, sensul este, pur și simplu, exemplificarea; aș fi putut alege un alt exemplu, total diferit, care să aibă exact același sens, de ilustrare a faptului că ceea ce este valabil pentru o clasă este valabil și pentru orice membru al clasei), sau când chiar această frază este plasată în viața practică de zi cu zi. Să presupunem că cineva îi spune această frază Xantipei; ar putea fi un fel de avertisment pentru Xantipa: „Fii atentă, Xantipa, nu te purta așa de rău cu bietul Socrate, fiindcă este muritor. Va muri și nu îți va mai aduce apoi nici măcar puținii bani pe care, în ciuda a orice, ți-i aduce acum acasă cu meseria lui de sculptor nu foarte înzestrat”.

Dacă, în schimb, se găsește într-un poem, această frază ar putea avea sensul de simbol al fragilității omului, de simbol tragic al caracterului muritor al omului: „Dacă până și cel mai bun dintre oameni, Socrate, a trebuit să moară, la ce mă pot aștepta eu, biet om care nu sunt deloc Socrate”. Așadar, un sens cu totul diferit. Această deosebire între sens și semnificat se poate vedea mai ales în cazurile în care sensul este metaforic, în care nu are un raport imediat cu elementele semnificative ale discursului. De exemplu, în timpul războiului, în mesajele speciale de la Radio Londra, se spunea: „Felix nu e fericit” sau „Iarba crește vara”. „Iarba crește vara” *semnifică*, tocmai, că iarba crește vara, dar sensul acestei fraze îl știau doar unii, cei cărora le erau destinate astfel de mesaje speciale. Aceasta se întâmplă și în limbajul curent, în cazuri precum „Pisica merge la slănină doar până când...”¹.

¹ Proverbul italian de care autorul se folosește – *Tanto va la gatta al lardo che ci lascia lo zampino* („Pisica merge la slănină doar până când își lasă lăbuța” sau „Pisica merge la slănină doar până când

Din punctul de vedere al limbii italiene, această frază semnifică tocmai „Pisica merge la slănină doar până când...”, în schimb, ceea ce se înțelege prin intermediul acestui scurt text nu este semnificatul său, ci sensul său. Cu alte cuvinte, în raport cu sensul, desemnarea și semnificatul elementelor lingvistice conținute în text funcționează ca un soi de nou semnificant (ca un soi de nou semn material) care, la rândul său, are un conținut: acest conținut e tocmai ceea ce am numit sens. (Din întâmplare, și Mel’cuk folosește același termen – *smysl* –, însă el îl utilizează mai degrabă pentru semnificatul pe deplin determinat care se află într-un text; în schimb, pentru mine este un alt strat de conținut, nu e semnificatul: semnificatul, chiar și determinat, este tot semnificatul dat de limbă și de elementele lingvistice, [iar] sensul se găsește doar în text).

Așadar, în modelul meu, textul, vorbirea reală, include în mod simultan *desemnarea*, *semnificatul* și *sensul*; desemnarea este ceea ce unește acest text cu foarte multe alte texte, care, în foarte multe limbi diferite, ar putea desemna aceeași realitate extralingvistică; semnificatul unește acest text cu alte texte în aceeași limbă, fiind, tocmai, conținutul dat de limbă; sensul, în schimb, aparține tocmai acestui text specific, în situația particulară în care este produs. Prin urmare, în acest model, orice text, orice expresie ar trebui să fie studiat(ă) la cele trei niveluri, ajungând în cele din urmă la nivelul sensului, care este cel care contează cel mai mult în cazul interpretării unui text literar (dar și în alte cazuri). Astfel, Kafka nu vorbește despre Gregor Samsa: el vorbește prin intermediul lui Gregor Samsa. Tot ceea ce i se întâmplă lui Gregor în metamorfoză este doar un semn care trebuie să fie interpretat. Cel care s-ar limita să spună că Gregor Samsa se trezește într-o dimineață și își dă seama că, pe parcursul nopții, a fost transformat într-un gândac etc., ar da dovadă că nu a înțeles absolut deloc sensul. Nu acesta este sensul, acesta este pur și simplu un semn material, un semnificant prin intermediul căruia se spune ceva despre altceva. Dostoievski nu vorbește *despre* prințul Mișkin în *Idiotul*, vorbește *prin intermediul* prințului Mișkin; prințul Mișkin cu ceea ce i se întâmplă este, pur și simplu, un semn care trebuie să fie interpretat pentru a ajunge la sens.

Pe de altă parte, mi se pare că acesta a fost întotdeauna conținutul propriu al interpretării literare, și că criticii literari s-au raportat întotdeauna în mod intuitiv la el în interpretarea operelor literare. Însăși această idee a fost aplicată în lingvistică, într-o formă practică, la interpretarea unor texte, de unul dintre cei doi lingviști [cu adevărat] geniali ai secolului nostru, Antonino Pagliaro (celălalt este Hjelmslev) în ale sale *Saggi di critica semantica* (în 3 volume), în care interpretează nu numai texte literare, ci și nonliterare, din perspectiva sensului lor.

își pierde lăbuța”) – face referire la faptul că o acțiune ilicită repetată nu poate fi tănuțită la nesfârșit sau, potrivit unei alte interpretări, nu poate rămâne nepedepsită. (nota trad.).

(2) **Eugeniu Coșeriu:** Mai întâi de toate mi se pare utilă o remarcă asupra unei observații făcute de domnul decan al Facultății de Sociologie din Trento. Limbajul nu poate fi considerat o suprastructură, nici măcar într-o teorie marxistă a limbajului. O persoană care, în mod sigur, se pricepea destul de bine la marxism, Stalin, a precizat într-o cunoscută intervenție a sa tocmai că limbajul nu este o suprastructură, întrucât este un instrument expresiv care nu aparține unei anumite clase, ci un instrument al tuturor claselor ce constituie o societate într-un stat. Ceea ce nu a precizat Stalin, fiindcă nu era lingvist, a fost, în schimb, precizat – fără referire la Stalin – de un non-marxist (poate chiar un antimarxist), lingvistul german Weisgerber, care vorbește de o formă specială de conținut lingvistic, pe care o numește *Geltung*, și care ar corespunde încărcăturii ideologice posibile a limbajului. Limbajul, ca atare, nu ține de ceea ce marxismul numește suprastructură; această eventuală componentă ideologică poate, cu siguranță, să aparțină suprastructurii în sens marxist. Astfel, nu aparține suprastructurii conținutul italian al lui *credere-obbedire-combattere*¹, ci acea ideologie particulară ce era asociată cu aceste cuvinte într-o anumită epocă a istoriei Italiei.

În același mod, *Blut, Boden*² ('sânge', 'sol/pământ') rămân cuvinte ale limbii germane fără încărcătură ideologică, adică fără acea încărcătură ideologică particulară atribuită lucrurilor desemnate de aceste cuvinte de-a lungul unei cunoscute epoci a istoriei germane.

În mod sigur, există această încărcătură ideologică secundară care poate fi pusă pe seama suprastructurii, însă limba însăși nu este suprastructură, nici măcar într-un model marxist, pe care, de altfel, eu nu îl accept. Limbile nu aparțin suprastructurii, nu sunt ideologie: limba italiană, ca atare, nu a fost niciodată fascistă, limba germană nu a fost niciodată nazistă, cu toate că în italiană și germană s-au spus lucruri fasciste și naziste.

Cu profesorul Araçil suntem perfect de acord. Doar o mică observație: [W.D.] Whitney este foarte cunoscut lingviștilor și mă bucur că este și pentru sociolingviști.

Doamnei Prando, cu privire la lingvistica textului și la aplicarea acesteia la didactica limbilor, îi răspund foarte pe scurt, fiindcă este o problemă complexă și specifică, ce privește prea puțin tema generală a acestui colocviu. De fapt, există cel puțin două lingvistici ale textului care, din păcate, nu sunt deosebite nici măcar în cadrul lingvisticii textuale; există o lingvistică a textului care are drept obiect textul ca nivel

¹ „A crede – a te supune – a lupta”, unul dintre preceptele (poate cel mai agresiv dintre toate) ale mișcării fasciste din Italia (nota trad.).

² *Blut und Boden* („sânge și pământ”) – sintagmă larg utilizată în propaganda național-socialismului german din secolul trecut (nota trad.).

universal al limbajului; această lingvistică a textului, care este a textului într-o limbă oarecare (nu a textului în italiană, în germană etc.) nu are practic decât o valoare euristică în raport cu predarea limbilor, fiindcă nu privește un fapt idiomatic, un fapt al unei anumite limbi.

Există, în schimb, textul ca nivel de structurare gramaticală a unei anumite limbi. De exemplu, există un anumit mod în latină, și într-o anumită latină, de a structura enumerarea: *primum, deinde, demum, denique*, dacă sunt patru elemente; *primum, secundo, deinde, demum, denique*, dacă sunt cinci elemente și așa mai departe. Adică, există un construct tipic al latinei cu privire la structura textului, nu la structura doar a unei propoziții.

Sau mai există în latină faptul ca în discursul indirect să se folosească mereu conjunctivul. Un alt exemplu este în germană construcția specială a întrebării repetate: să presupunem că cineva se scaldă în mare și că eu îl întreb cum este apa; el nu a auzit, eu repet întrebarea și, pentru a semnală că am pus tocmai această întrebare, nu spun *Wie ist das Wasser?*, ci *Wie das Wasser ist?* Analog, în italiană nu mai spun *Come è l'acqua?*, ci *L'acqua come è?* Aceste fapte aparțin efectiv unei anumite limbi (din păcate, nu au fost studiate cum se cuvine) și, deci, sunt utile în predarea limbii.

În ceea ce privește aplicarea în general, după părerea mea aceasta este, în primul rând, datoria profesorului de limbă națională.

Deoarece limbajul în general nu se predă (se predă numai limba), pare să fie datoria acestui profesor (bietul de el, fiindcă are atâtea de făcut!) de a preda și cunoașterea elocuțională, și cunoașterea expresivă. În schimb, nu este, într-adevăr, datoria profesorului de limbi străine să predea și cunoașterea elocuțională ([ori cea] expresivă).

El trebuie să semnaleze (evident, în texte) care sunt posibilitățile deschise de germană și de organizarea germană, ale limbajului, nu să predea cunoașterea expresivă sau cunoașterea elocuțională ca atare, fiindcă în acest caz ar risca să semnaleze ca specific germanei sau francezei ceea ce nu este german sau francez, ci general, elocuțional, și care se poate găsi în același mod în italiană. Cu alte cuvinte, lingvistica textului trebuie predată, dar la nivel idiomatic, atunci când este vorba efectiv de structuri formale și de conținut ale unei limbi anume; în acest caz, ale germanei.

Cu privire la o întrebare adresată nu mie, ci lui Rigotti de către profesorul Luccio, poate că ar trebui să fac o precizare. Eu mă întreb ce poate fi matematic într-o notație, dacă în ea apar „SN” sau „SV” în loc de „sintagmă nominală” și „sintagmă verbală”.

De altfel, această notație este inadecvată (cum a fost demonstrat de Uhlenbeck și de mine însumi) ca analiză a propozițiilor reale ale limbilor. Cât privește aspectul său matematic, mi se pare atât de naiv, încât e vorba, probabil, de matematică pentru nou-născuți. Dacă matematica constă în a substitui „sintagmă verbală” prin „SV” și de a spune „aux” în loc de „auxiliar”, atunci este o matematică ce spune foarte puțin. Mă mir că o matematică atât de infantilă a putut fi utilă la elaborarea unor programe pentru limbaje formale, fiindcă, de regulă, ne-am aștepta la altceva: niște baze infantile pot duce doar la niște rezultate infantile.

În ceea ce privește ceea ce a zis profesorul Francescato, nu cred că Chomsky a precizat ce anume este competența. Cel mult, Chomsky a precizat ceea ce înțelegea el prin *competență*; nu a făcut niciodată efortul de a analiza până la capăt competența. Nu a arătat niciodată că competența lingvistică conține o întreagă serie de niveluri de cunoaștere.

Chomsky a confundat întotdeauna competența generală a vorbitorului, care conține diverse alte aspecte (printre altele, a ști să vorbești în general), cu competența unei limbi, eventual a unei anumite limbi, ca, de exemplu, engleza. Și nu doar în epoca sa, numită de el însuși „clasică”, ci și în epoca post-clasică sau târzie (în ultimele scrieri) continuă să confunde competența expresivă cu competența generală și cu competența propriu-zis idiomatice.

Profesorul Francescato propune, în afară de cunoașterea elocutională, cunoașterea idiomatice și cunoașterea expresivă, o a patra posibilitate: cunoașterea idiolectală. Nu pot fi de acord, în ciuda prieteniei care mă leagă de mulți ani de profesorul Francescato: ar însemna să spui că există cunoașterea matematică, cunoașterea istorică și cunoașterea italiană.

Cunoașterea elocutională, cunoașterea expresivă și cunoașterea idiomatice sunt distincții privitoare la obiectul cunoașterii, în timp ce, vorbind despre cunoaștere idiolectală, este indicat „cel care știe”. Așadar, nu se poate adăuga o cunoaștere idiolectală la [celelalte] cunoașteri, fiindcă aceste forme (expresivă, idiomatice și elocutională) sunt, cu siguranță, forme de cunoaștere ale individului, și nu are sens să adăugăm un al patrulea tip de cunoaștere care ar fi, tocmai, propriu individului.

Cunoașterea idiolectală a fost obiectul întregului nostru discurs, care se referea, tocmai, la vorbitorul real care are aceste tipuri de cunoaștere, de altfel combinate în grade diferite, în funcție de individ.

De aceea, nu trebuie să adăugăm această posibilitate ulterioară. Precizăm, în schimb, că tipurile de cunoaștere menționate, în forme diverse, combinate în măsuri diferite, aparțin unui individ vorbitor și constituie ceea ce este interpretat ca idiolect,

folosindu-se, de altminteri, un concept pe care eu l-am criticat și respins cu alte prilejuri. Idiolect înseamnă, de fapt, limbă individuală, dar nu există o limbă individuală, adică o limbă care să nu fie vorbită (întrebuințată) cu altcineva.

În ceea ce privește elativul, el trebuie să apară în gramatică, fiindcă, în realitate, este o formă particulară de morfem: modul de funcționare al lui *criță*, al lui *lipit pământului*, al lui *putred de*, este același cu al lui *-issimo* din *poverissimo*¹, cu diferența, foarte importantă, că acest elativ, tocmai pentru că este exprimat în afara cuvântului, este posibil și în alte contexte, nu doar în asociere cu adjectivul. Practic, noi putem să elativizăm și substantivele, și verbele. Elativul exterior cuvântului poate fi mult mai general decât elativul adjectivului: ne permite să spunem, de exemplu, *beat criță*, *a dormi buștean*, *un lucru cum trebuie* etc. Acest elativ care se folosește cu substantivul, cu verbul, cu adjectivul constituie un instrument morfematic special în gramatica unei limbi. Nu poate fi considerat o determinare lexicală: adevărata determinare lexicală nu este niciodată doar morfematică, chiar și atunci când este de valoare foarte redusă. Există, într-adevăr, combinații pur lexicale de tipul *nas acvilin* etc., care, în realitate, nu au doar valoare instrumentală; nasul acvilin este un tip de nas, nu înseamnă pur și simplu ‘năsoi’; la fel, *cal murg*, chiar dacă *murg* se zice numai despre cai, pentru că un cal murg nu e nici un căluț, nici un căloi etc.; este un tip anume de cal. Cu alte cuvinte, determinarea lexicală este întotdeauna diferită de determinarea pur gramaticală, motiv pentru care elativul ține de gramatică, și nu de lexic.

(3) Eugeniu Coșeriu: Nu am spus că nu accept matematica pentru nou-născuți, și îmi pare foarte rău că profesorul Mahler a considerat discursul meu ofensiv. În general, nu se poate discuta cu chomskienii, fiindcă nu acceptă nicio critică: întreb doar ce este matematic în a spune „SN” în loc de „sintagmă nominală” și dacă aceasta este o matematică serioasă. Îi întreb pe matematicieni: este o matematică semnificativă? Este un tip anume de formalizare să pui două litere în locul a două cuvinte? Dacă, în plus, analiza este greșită (cum, de fapt, și este, divizând propoziția în „sintagmă nominală” și „sintagmă verbală”), unde este matematica? Dacă realmente există o matematică interesantă și profundă, să mi-o spună matematicienii prezenți aici! Ce este atât de important, genial din punctul de vedere al matematicii, în a înlocui „auxiliar” cu „aux”? Dacă există ceva cu totul incomprehensibil, acela este succesul unei teorii, nu doar ingenuă, ci efectiv infantilă, precum este teoria lingvistică a lui Chomsky, care – dacă îmi este îngăduit să o spun aici – nu este deloc

¹ Nu doar italiană gradul superlativ al adjectivelor poate fi redat și altfel decât cu ajutorul sufixului specific (*-issimo*, în cazul pozitivului *povero* ‘sărac’). Autorul selectează din italiană exemplele *fradicio*, *in canna*, *sfondato*, pentru interpretarea cărora am apelat la echivalarea unor sintagme consacrate în italiană: *ubriaco fradicio* (‘beat criță’); *povero in canna* (‘sărac lipit pământului’); *ricco sfondato* (‘putred de bogat’) (n.tr.).

un lingvist, și nu a fost niciodată; în realitate, nu s-a interesat de limbi, de structura limbilor. Într-adevăr, Chomsky a avut un succes enorm în afara lumii lingvistice, adică în afara lumii celor care se interesează efectiv de limbă.

(traducere de Emanuel Grosu și Vanina Botezatu)

Referințe bibliografice¹

Coseriu, E. (1971). "The Situation in Linguistics", in *Collection of Papers Commemorating the 50th Birthday of the Korean Language Research Society*. Seoul, pp. 483-492.

Coseriu, E. (1973). *Lezioni di linguistica generale*. Torino: Editore Boringhieri.

Coseriu, E. (1987). „Lenguaje y política”, in M. Alvar (coord.). *El lenguaje político*. Madrid: Fundación Friedrich Ebert, pp. 9-31.

Coseriu, E. (2007). *Il linguaggio e l'uomo attuale. Saggi di filosofia del linguaggio*, a cura di Cristian Bota e Massimo Schiavi con la collaborazione di Giuseppe di Salvatore e Lidia Gasperoni, Prefazione di Tullio De Mauro. Verona: Edizioni Centro Studi Campostrini.

Marcu, F. (2002). *Marele dicționar de neologisme*, Ediție revizuită, augmentată și actualizată. Bucharest: Editura Saeculum I.

¹ Aceste referințe bibliografice (cu excepția dicționarului întocmit de Florin Marcu) au fost adăugate de către editor pentru a-i facilita cititorului (ca îndrumare „minimală”) – în relație cu problematica înfățișată în textul tradus – orientarea în universul de discurs coșerian. Pentru concepția savantului român despre limbaj în general, vezi Coseriu, 1971 și (îndeosebi fiindcă avem de-a face cu idei și distincții esențiale prezentate în mediul științific și didactic italian), vezi Coseriu, 1973. Pentru o discuție mai amplă, ulterioară, referitoare la unele exemple comentate aici, vezi Coseriu, 1987.